

eadem identitate reali cum eodem tertio, sunt eadem identitate reali inter se. » — Vel : « Quae realiter *identificantur* uni tertio, realiter *identificantur* inter se. »

2. Si agitur de identitate *logica*, sensus est : « Quae sunt eadem uni tertio identitate logica, seu quae sunt *similia* uni tertio, sunt etiam *similia* inter se. »

OBSERVA. Ut principium identitatis applicetur, tria servanda sunt : a) ut primum et secundum, puta Petrus et Paulus, comparentur cum eodem tertio, puta cum Andrea ; b) ut Paulus, comparetur cum Andrea sub eodem respectu sub quo Petrus fuit cum eo comparatus, puta sub respectu staturae ; — c) ut concludatur Petrum convenire cum Paulo sub eo respectu sub quo uterque comparatus est cum Andrea. — In divinis Pater et Filius et Spiritus Sanctus cum eadem essentia *identificantur* ; ex hoc concludi quidem potest tres personas divinas realiter inter se *identificari* sub respectu essentiae absolutae, non vero sub respectu relativi quo sunt personae.

108. De entium perfecta similitudine. De ea quaestione celebris est habita controversia inter Leibnitzium (1646-1716) et Clarendonium (1675-1729), quorum prior sententiam negantem tenebat, posterior affirmantem.

Entia perfecte similia ea vocamus, quorum perfectio essentialis et accidentalis solo numero differat, ita ut per eundem conceptum adaequate repraesentari possit. Praescindimus tamen utrum ubicatio possit esse eadem, seu utrum repugnet necne duo entia simul eundem locum occupare.

Assertum. Non repugnat dari duo entia perfecte similia.

PROB. Ut hoc repugnet, requiritur ut, supposita existentia alicujus entis, deficiat possibilitas extrinseca vel intrinseca respectu alterius entis quod foret perfecte simile. Atqui respectu alterius entis nec intrinseca nec extrinseca possibilitas deest. Ergo non repugnat dari duo entia perfecte similia.

Prob. 1^a pars Min. Si inter notas constitutivas primi entis non datur repugnantia, haec non potest haberi inter notas secundi entis ; non enim oriri potest ex existentia prioris.

Prob. 2^a pars Min. Si intrinseca possibilitas abest respectu duorum entium, Deo nec potentia absoluta, nec ordinata deest ad utrumque ens condendum.

CAPUT V.

DE ENTIUM CAUSALITATE.

ARTICULUS I.

DE CAUSIS IN GENERE.

109. Cum causa sit de genere principii, hujusce notio est aperienda. — *Principium* sensu lato, est id ad quod aliud consequitur ; illud quod consequitur, vocatur *principiatum*.

Unum potest ad alterum consequi duobus modis :

I. *Sine ullo nexu intrinseco* inter utrumque ; sic unum altero prius est a) tempore, b) loco, c) dignitate. Termini dicuntur improprie principium et principiatum.

II. *Ob nexum intrinsecum* quo inter se devinciuntur. Dicuntur sensu stricto principium et principiatum.

Nexu autem intrinseco principiatum ad principium consequi valet tum in ordine logico, tum in ordine ontologico :

A. *In ordine logico*. Quod est cognitum potest esse ratio cur alterum cognosci queat, seu potest esse natum ducere mentem in cognitionem alterius. Sic mundus ducit in cognitionem existentiae Dei. — Quod ita se habet, dicitur altero prius in ordine logico. In hoc ordine mundus est prior Deo.

B. *In ordine ontologico*. Una res potest esse ratio cur alterum sit, sive esse id e quo alia res quadantenus procedit. Dicitur prior altera *in ordine ontologico*. Dicitur etiam prior *natura, suppositione*. — Principium autem potest esse prius in ordine ontologico duobus modis :

1. Quatenus *concipitur* a sola mente ut ratio cur alterum sit ; dicitur *ratio metaphysica* ; alterum vero *rationatum*.

2. Quatenus *independentem a concipiente* est ratio cur alterum existat, sive quatenus principiatum realiter procedit a principio ; dicitur *ratio physica*. — Ratio physica e qua effectus

procedit, ei communicat aliquod esse. Jamvero principium potest duobus modis communicare esse principiatio :

a) Communicando principiatio *totum ipsummet suum esse*; sic in divinis Pater per generationem communicat naturam divinam Verbo; Pater et Filius per spirationem activam Spiritui Sancto. — Principium est subjectum relationis originis, cujus principiatum est terminus.

b) Communicando principiatio *esse distinctum* ab esse principii; talis ratio vocatur *causa*; principiatum vocatur *effectus*.

Esse principii ab esse principii distinguitur :

α) *aut adaequate*; quatenus causa est *extrinseca* effectui; est autem duplex, nimirum *efficiens* et *finalis*;

β) *aut inadaequate*, quatenus causa se communicat alteri intrinsecus, ita ut ex unione exurgat compositum, quod est effectus; patet hanc causam esse intrinsecam effectui; est et ipsa duplex : *materialis* et *formalis*.

Porro ex his colligitur definitio principii et causae :

Principium definitur a) vel cum Aristotele, *id unde aliquid est, aut fit, aut cognoscitur*; — b) vel cum S. Thoma, *id a quo aliquid procedit quocumque modo*.

Causa in genere est *id vi cujus aliud producitur*, sive *principium influxu suo determinans existentiam rei*.

De causa materiali et formali in cosmologia dicitur. Quare in seq. nonnisi de efficienti et de finali tractabimus.

ARTICULUS II.

DE CAUSA EFFICIENTE.

§ 1. *Definitio, divisio, elementa causalitatis efficientis.*

110. *Definitio.* Causa efficiens est *id a quo aliquid fit*, vel *principium actione cujus aliquid producitur*.

Diversa est causa a conditione et occasione. *Conditio* est id quod quidem requiritur ut causa effectum suum producat, verum nullatenus actione sua in effectum influit. — *Occasio* est

opportunitas agendi, vel etiam ea circumstantia quae actioni ponendae est opportuna.

Manifestum est conditioni et occasioni insuper competere posse rationem causae. — Sic saepe occasio allicit voluntatem ad agendum; in hoc casu est insuper *causa moralis* effectus producti. — Verum, si formaliter considerantur, non sunt proprie causae, siquidem non vere influunt.

111. *Divisio.* Causa efficiens multifariam dividitur :

1^a Div. Causa *prima* seu Deus, et causa *secunda* seu creata.

2^a Div. Causa *physica* et causa *moralis*. a) *Physica* efficientia physica effectum attingit. b) *Moralis* movet (precibus, petitione, consilio, merito, minis) aliam causam, ut haec physice effectum producat; dicitur causa moralis hujusce effectus ab altera causa physice producti. Sic preces possunt esse causa moralis gratiae a Deo nobis infusae.

3^a Div. Causa *necessaria* et causa *libera*. Prior, positis omnibus his quae ad agendum praerequiruntur, non potest non agere. Posterior in iisdem adjunctis potest non agere.

4^a Div. Causa *per se* et causa *per accidens* (Vid. n. 77).

5^a Div. Causa agens *immanenter* et causa agens *transeunter*, de quibus mox dicitur.

6^a Div. Causa *totalis* seu *adaequata*, et causa *partialis* seu *inadaequata*. Prior effectum producit sola; posterior non sola. — Causa partialis est duplex : a) Causa partialis *partialitate effectus*, ea nempe quae nonnisi partem effectus attingit; b) causa partialis *totalitate effectus*, quae, dependenter ab alterius concursu, totum effectum attingit : sic Deus et creatura eundem effectum simul producent.

7^a Div. Causa *principalis* et causa *instrumentalis*. Ut hae causae habeantur, oportet ut ad productionem effectus unius duplex causa concurrat. Quod ubi contingit, principalis dicitur ea quae alteram causam sibi *subordinat*, dirigit, movet; haec altera est *instrumentalis*.

112. *Elementa causalitatis efficientis.*

Ex definitione causae efficientis patet eam tribus elementis essentialiter constare : 1^m id quod agit, *principium* seu *vis*; 2^m id quod fit, *terminus* seu res nova; 3^m nexus inter utrumque, id quo res nova e principio procedit, *actio causae*.

1. *Principium* considerari potest in triplici statu : a) *In potentia*, seu ut alii dicunt *in actu primo remoto*; est principium nude inspectum prout est ex se potens agere. — b) *In actu primo*, seu ut alii dicunt *in actu primo proximo*; est principium expeditum ad agendum, seu stipatum omnibus his quae praerequiruntur ad agendum. — c) *In actu secundo*, cum principium est reapse agens.

2. Id quod fit, seu *terminus, effectus*, est multiplex :

a) Potest esse subjectum primo in ordine reali positum, seu *substantia completa*. Actio qua illud subjectum fit, vocatur *creatio*. — b) Potest esse *forma substantialis* quae educitur ex potentia materiae. — c) Potest esse *forma accidentalis* quae e substantia completa resultat vel in ipsa producitur. Actio qua forma substantialis vel accidentalis fit, vocatur *eductio, operatio*, simpliciter *actio*.

Uterius forma accidentalis seu terminus actionis, vel potest produci in ipsa causa seu subjecto agente; terminus et actio vocatur *immanens*. — Vel potest produci in alio subjecto; terminus vocatur antonomastice *effectus*; actio qua producitur, vocatur *transiens*. — Subjectum in quo recipitur forma, terminus actionis, et quod proinde per actionem modificatur, dicitur *pati*; *passio* est ipsa *transmutatio subjecti*.

3. *Actio* est id quo effectus a causa procedit, seu quo causa est formaliter agens, seu *causalitas causae*. Duo complectitur : a) Actuale exercitium causae; — b) immediata dependentia, in fieri, principiati a principio.

113. **QUAERES.** *Utrum actio sit in agente an in passo?*

RESP. Utrumque potest affirmari : Etenim per actionem intelligi potest : a) in recto terminus seu id quod fit, in obliquo modus quo terminus producitur; sic autem intellecta, actio dicitur *in passo recipi*. b) In recto modus productionis, in obliquo terminus actionis; sic autem intellecta, actio dicitur *in agente*.

Quaestiones. Circa causalitatem efficientem quaeritur : a) an *in ordine rerum habeatur causalitas?* b) *Quae sit natura causalitatis?*

Prima quaestio tria complectitur : a) Utrum conceptui causae insit *valor objectivus*. Ut solvatur quaestio, prius dicendum erit de principio

rationis sufficientis et de principio causalitatis. — b) Quibusnam entibus competat causalitas. — c) Cum plures causae subordinari possint ad eundem effectum producendum, quaeritur utrum in serie causarum per se subordinatarum detur *processus in infinitum?*

Secunda quaestio duo involvit : a) quomodo actiones et potentiae specificentur ; b) quomodo distinguantur a natura.

§ 2. *De principio rationis sufficientis. — De principio causalitatis. — De valore objectivo conceptus causae.*

Per iudicium praedicamus conceptum objectivum causae de rebus. Hic quaeritur utrum huic conceptui insit *valor objectivus*, h. e. utrum certi esse possimus *in ordine reali existere aliquam causam*.

114. I^a SENT. Negant Humius, Kantius, Hermesius, Positivistae. Cernimus, aiunt, unum oriri post aliud, consequi ad aliud : sic cernimus germina, flores, fructus sibi succedere. Inde existimamus, nec tamen cernimus, unum esse causam alterius.

II^a SENT. affirmat et probat ex *principio causalitatis*.

115. *Principium causalitatis.* — Triplex est modus illud enuntiandi : a) *Omnis effectus habet suam causam*. Principium sic enuntiatum esse analyticum, est immediate evidens; sed ulterioribus quaestionibus solvendis parum conducit; negabitur enim ab adversariis res incipientes esse effectus, seu determinari ad existendum per actionem alicujus principii. b) *Quod esse incipit, ei est causa efficiens a se diversa*. c) *Quod contingenter existit, habet causam efficientem sui*; seu quod per essentiam suam non determinatur ad existendum, requirit etc. — Tertius iste modus praecipue est in usu ubi ex contingentia rerum mundanarum demonstratur existentia Dei, seu entis a se et causae primae.

116. *Principium rationis sufficientis : Quidquid est, habet rationem sufficientem sui.* — Ratio autem sufficiens est *id unde res sit potius quam non sit*, et e converso; *cur res sit hoc modo potius quam illo.* — Ratio sufficiens est adaequata vel inadaequata : a) Ratio adaequata est ea, ultra quam non requiritur alia ut rationatum sit. b) Ratio inadaequata est ea ultra quam requiritur alia.

Thesis 17. Analytica sunt principia rationis sufficientis et causalitatis. Ideo conceptui causae non deest valor objectivus.

117. I^a PARS. *Principium « quidquid est, habet rationem sufficientem sui » est analyticum.*

Sensus. Mens perpendendo subjectum « quidquid est » cernit praedicatum « habere rationem sufficientem » esse unam ex notis subjecti, ipsique necessario convenire.

DECL. Quidquid est, differt ab eo quod non est; quod est tale, differt ab eo quod non est tale; quod est tantum possibile, differt ab eo quod existit. — Requiritur ut discrimen detur ob aliquid, sive intrinsecum ipsi sive extrinsecum. Sed hoc requirere, est requirere rationem sufficientem. Ergo quidquid est, requirit rationem sufficientem.

118. II^a PARS. *Analyticum est principium causalitatis.*

1. Analyticum est principium : *Quod incipit existere habet causam efficientem.*

PROB. Quod incipit existere, habet rationem sufficientem inceptionis: patet ex praeeactis. Atqui sola ratio sufficiens inceptionis rei, est quod res habet causam efficientem. Ergo.

Prob. Min. Ratio sufficiens inceptionis rei debet esse a) vel in ipso incipiente; b) vel in alio. Istud aliud determinabit existentiam rei incipientis α) vel licet efficientia physica istud non attingat; β) vel efficientia istud producendo. Atqui primum et secundum admitti nequeunt. Ergo.

Prob. 1^a pars Min. Dicere rationem inceptionis esse in incipiente, est asserere hanc rationem repeti ex essentia in statu possibilitatis. Sed haec essentia nequit esse ista ratio. Essentia enim in hoc statu est indifferens ad existendum vel ad non existendum. Secus enim possibilia, sive omnia sive pleraque, necessario existerent. — Atqui quod hac indifferencia pollet, non potest esse ratio cur res inceperit. Ergo.

Prob. 2^a pars Min. Si aliud ens actione aliqua non determinat existentiam rei incipientis, nullam relationem ad ipsum habet, ideoque nequit esse ratio cur hoc alterum existat.

2. Analyticum est principium : *Quod contingenter existit, habet causam efficientem sui.*

PROB. Habetur ratio sufficiens cur ens contingens, et ad existendum non sufficiens sibi, realiter existat. Atqui sola ratio reponi potest in causa efficienti. Ergo.

Prob. Min. Ratio reponi debet vel in ipso ente contingenter existente vel in alio; si in alio, vel illud ponitur esse causa efficiens vel non. Atqui ratio cur ens contingens existat, repeti non potest ex hoc ipso ente, neque ex alio efficienter illud non attingente. Ergo.

Prob. 1^a pars Min. Ens contingens est ex se indifferens ad existendum, ex se enim non determinatur ad existendum. Atqui quod est hujusmodi, non valet esse sibi ratio cur existat potius quam non. Ergo. — **Prob. 2^a pars Min.** ut supra.

119. III^a PARS. *Conceptui causae inest valor objectivus.*

Sensus. Vere scire possumus in ordine rerum haberi causam.

PROB. Ut cognoscamus existere aliquam causam, satis est cognoscere haberi res quae esse incipiunt. Atqui hoc in comperto est. Ergo.

Patet major quia principium causalitatis est analyticum.

Patet minor, tum quia, testante sensu intimo, experimur varias cogitationes volitionesque se in nobis excipientes: senti- mus modo frigus, modo calorem, modo sitim, modo famem, etc.; tum quod sensus externi apprehendunt varias modificationes in corporibus externis se excipientes.

§ 3. De causalitate entium creatorum.

Ex praecedentibus liquet intellectum, ex iis quae conscientia sibi suppeditat, eformare posse conceptum causae; merito etiam colligitur dari causam aliquam, eo ipso quod dantur entia quae esse incipiunt suntque contingentia. — Ulterius quaeritur *quaenam sit causa efficiens eorum quae esse nanciscuntur.*

120. Sententiae. I^a est Occasionalistarum, quorum dux est Nicolaus Malebranchius. Juxta illum, *entia creata non vere produ- cunt effectus quos videntur producere, neque vere agunt; sed ad praesentiam seu ad occasionem harum rerum, Deus solus effectus producit.* Inde entia creata sunt *causae occasionales.*

II^a asserit *entibus tum corporeis, tum incorporeis inditam esse vim activam et ea esse causas efficientes* quae physice effectus producunt. Uti patet haec vis non est *creativa* sed *eductiva*, producit enim ex subjecto, illud transmutando modificandoque; haec vis etiam est *limitata*; deinde est *dependens* in agendo a *causa prima*, ita nempe ut idem terminus totaliter attingatur a causa prima et a causa secunda; denique *indiget determinatione extrinseca*, quae determinatio diversa est pro causis necessario agentibus et pro actibus deliberatis causarum liberarum.

Thesis 18. Occasionalistarum systema nulli validae rationi innititur. Quinimmo ejus falsitas positive comprobatur.

121. I^a PARS. PROB. Sola ratio cui valide inniteretur occasionalismus, esset quia repugnaret entia creata pollere causalitate efficienti. Atqui nulla est repugnantia in eo quod entia creata sint praedita vi agendi, quod reapse agant et determinant existentiam rerum novarum. Ergo.

Prob. Min. Repugnantia enim oriretur sive ex parte naturarum creaturarum, sive ex parte Dei, sive ex parte virtutis, quae entibus finitis indita dicitur. Atqui nulla ex parte detegitur.

Prob. 1^a pars Min. Non ex parte *substantiae creatae*. Vis enim activa non repugnat enti creato a) *ut est ens*: patet quia vis activa competit enti increato; b) *ut est creatum*: nam uti enti increato competit vis activa infinita et increata, sic possibilis est vis finita et creata, quae indi possit enti finito. Sicuti enim reliquae perfectiones divinae imitabiles sunt ad extra secundum varios modos finitos, sic etiam virtus infinita Dei imitabilis est diversimode. Quod ulterius probatur:

Prob. 2^a pars Min. Non ex parte *virtutis entibus finitis inditae*. Etenim ista virtus nullo pacto dici deberet infinita, uti ex praefactis liquet; speciatim non deberet dici *creativa*, producit enim ex subjecto, non vero ex nihilo subjecti. Ergo.

Prob. 3^a pars Min. Non ex parte *Dei*. a) Non enim repugnat existentia vis activae eo quod Deus, utpote causa prima, jam operatur in omnibus. Nihil enim impedit quin principium agens integretur duabus causis partialibus quarum utraque dependenter ab alia attingat totalitatem effectus. — b) Neque

repugnat eo quod Deus adsciscit creaturas in consortium activitatis: hoc enim non magis Deum dedecet quam creaturas adsciscere in consortium ceterarum perfectionum.

II^a PARS. *Falsitas probatur positive.*

A. ENTIA, QUAE DICUNTUR VIVENTIA, AGUNT.

PROB. 1. *De actionibus immanentibus.* Anima est activa in volendo: generatim activa est in *omni* volitione, speciatim vero in volitione *libera*. a) In *omni* volitione. Volitio enim est tendentia versus rationem boni apprehensam ab intellectu. Atqui tendentia est aliqua activa motio. Ergo omnis volitio est activa. b) In *actibus liberis*. Ut voluntas sit libera in actibus, oportet ut ipsa se active extrahat ex statu indifferentiae. Patet ex notione libertatis quae evoluta reperitur in Psychologia.

2. *De actionibus transeuntibus.* Sensus intimus testatur nos corpora impellere et movere, nisum exercere, trahi a corporibus. Ergo sensus intimus testatur nos esse activos.

B. CORPORA AGUNT. — PROB. Per sensus nostros constat: a) nos sentire resistentiam in contactu corporum; — b) corpora in motu (ex. gr. equos) videri determinare ad motum alia corpora (ex. gr. currum); — c) eosdem effectus in iisdem adjunctis et sub iisdem conditionibus semper occurrere; — d) naturis corporeis diversis (quorum eae quae viventes dicuntur, organis instruuntur) respondere effectus diversos et proportionatos. Ergo ipsa corpora producunt hos effectus.

Patet consequentia quia: a) in tantum activa productio horum effectuum ipsis corporibus denegari potest, in quantum repugnat vim activam competere corporibus. b) Si in talibus adjunctis Deus solus agit, non vero corpora, Deus artificiose hominem impellit in errorem invincibilem.

§ 4. *De causis per se subordinatis.*

122. Causa una potest subordinari alteri dupliciter: a) per accidens; b) per se.

Causa subordinata alteri *per accidens*, est ea quae pendet ab altera *in essendo*, non vero in operando; sic filius subordinatur

patri. — Causa subordinata *per se*, est ea quae pendet in operando a superiore; talis est causa instrumentalis respectu causae principalis.

Causa quae non pendet a superiore et a qua pendet in operando causa inferior, dicitur *subordinans*.

Patet aliquem effectum produci posse per causas efficientes quarum una in operando ab altera pendet: quaeritur utrum in tali serie causarum detur *processus in infinitum*.

Thesis 19. In serie causarum efficientium *per se* subordinatarum non datur processus in infinitum.

Sensus. Quando effectus producitur per plures causas quarum inferior a superiore in operando pendet, debet haberi causa aliqua prima quae non sit subordinata sed a qua subordinatae incipiant et proinde quae subordinet sibi ceteras, iis virtutem communicando.

123. Prob. In illa serie non datur processus in infinitum, in qua deveniendum est ad aliquam causam primam. Atqui in quavis serie causarum efficientium *per se* subordinatarum, deveniendum est ad aliquam causam primam. Ergo in nulli tali serie datur processus in infinitum.

Prob. Min. In quavis serie causarum efficientium *per se* subordinatarum, singulae causae sunt *causae ex hypothesi*, adeoque tota series harum causarum est causa ex hypothesi, h. e. ex suppositione quod tota series virtutem agendi accipiat ab aliqua causa quae sit extra seriem causarum subordinatarum et quae proinde sibi ceteras causas subordinet. Atqui in tali serie devenitur ad causam ante quam non sit alia et quae proinde sit prima. Ergo.

124. Axiomata 1. *Causa causae est causa causati.* — Explicatur distinctio: *causa causae necessario agentis* (h. e. principium quod producit aliud principium quod necessario agit), est causa causati (h. e. est *mediate* causa effectus ab hoc posteriore principio producti), *Conc.*; *causa causae libere agentis* (v. g. Deus qui est causa liberae voluntatis), est causa causati (h. e. est causa cui imputari potest effectus productus ab hac causa libera), *Subd.* si causa prior *intendit effectum* secutorum ab hac causa libera et *ob id causam liberam produxit*, *Conc.*; si

non intendit effectum ex causa libera secutorum, *Subd.* si tamen *praevit* hunc effectum secutorum, et insuper *si tenebatur impedire* effectum, est causa cui imputatur effectus, *Conc.*; si non *praevit*, vel *praevitum* non tenebatur impedire, *Neg.*

2. *Actus proportionatur causae principali.* Sensus est: perfectio propria effectus determinatur a causa principali, quae causam instrumentalem movet et applicat.

3. *Causae secundae non agunt nisi motae a prima.* — Sic distinguitur: causa secunda *necessario* agens non agit, nisi in virtute accepta a causa prima, nisi mota a prima ad actum secundum, *Conc.*; causa secunda *libere agens* non agit etc. *Subd.* movetur et applicatur a prima, h. e. agit *per virtutem sibi a Deo concessam, operatur, Deo praestante concursum suum indifferentem et concomitantem, Conc.*; movetur et applicatur a Deo, h. e. *praemovetur* et *praedeterminatur* adeo ut determinatio actus non pendeat ab ipso arbitrio, *Neg.*

§ 5. Quomodo specificentur actiones et potentiae.

125. Datur objectum *materiale* et objectum *formale*: a) Objectum *materiale* est res circa quam versatur potentia, in se considerata, cum omnibus his quibus constituitur. — b) Objectum *formale* est ratio, nota objecti materialis, secundum quam potentia circa istud objectum versatur et istud attingit.

In uno objecto materiali plurima haberi possunt objecta formalia; sic in corpore habetur color, sonus, durties, calor, ratio entis, boni etc. Ratione aliorum objectorum formalium ab aliis actibus, sive transeuntibus sive immanentibus, idem objectum materiale attingitur. — Objecta formalia specificè differunt: alia enim est species coloris, soni, durtiei, etc. Cum alia objecta formalia attingantur per alias actiones, dicendi sunt specie differere actus quibus diversa objecta formalia attinguntur. Sic specificè diversus est actus audiendi et videndi, intelligendi et volendi, urendi et colorandi. Actibus specificè diversis respondent potentiae specie diversae, harum enim finis est operatio circa objectum. — Proinde citra controversiam admittitur *actus specificè et formaliter distinguuntur objectis*

formalibus, potentias vero immediate actibus, mediate objectis, proindeque essentiam potentiaram esse diversam pro diversis actibus et objectis formalibus.

§ 6. *De distinctione actionis et potentiae a natura.*

126. *Sententiae.* I^a tenet actionem et principium proximum operandi *distingui realiter a natura.* — Sic exponitur :

a) Singulis entibus creatis competunt quaedam vires tanquam proprietates essentiae : ex essentia necessario et ab intrinseco dimanant, concreantur et comproducentur cum ea. Dicuntur accidentia per se ; opponuntur accidentibus per accidens, quae per motum, sive per transitum ab uno statu ad alium, e potentia substantiae educuntur. Inter accidentia per accidens annumeratur actio causae.

b) Res agens in actu primo considerata est una, at composita seu constans ex duobus intrinsecus unitis et constituentibus ens actu unum, nimirum ex substantia seu natura et ex potentia. Illud ens unum attingit proxime effectum ratione istius potentiae, quae exin recte vocatur *ratio agendi, principium proximum agendi, id quo natura est activa.* Cum illa potentia sit educta ex natura, natura dicenda est *radix, principium radicale et remotum agendi.*

c) Res agens in actu secundo considerata est quoque una et constans ex substantia, potentia et actione. Uti potentia educitur ex natura, ita actio ex composito naturae et potentiae. Actio est id quo illud compositum actu attingit effectum.

Hanc sententiam, saltem si sermo sit de distinctione virium a natura, tenent D. Th., Capr., Cajet., Complutenses, Conimbricenses, Fonseca. Inter modernos Sylv. Maur., Goudin, Em. Zigliara, cl. Tilm. Pesch.

II^a SENT. est Dynamistarum et Atomistarum : *Solam distinctionem rationis ratiocinatae* admittit, quatenus nimirum alius est conceptus praecisivus potentiae et actionis, alius conceptus praecisivus substantiae ; attamen cl. Palmieri admittit *non repugnare* ut viribus simplicibus competat principium proximum operandi a se distinctum.

III^a SENT. est Suarezii et Scoti. Asserunt haberi potentias *realiter (formaliter juxta Scotum) a natura distinctas.* At non sola haec potentia est immediate activa, sed *etiam natura.*

Thesis 20. Non desunt rationes asserendi a substantia realiter distingui actionem agentis principiumque proximum operandi.

127. I^a PARS. *Actio a substantia realiter distinguitur.*

PROB. I^m ARG. Si inter se comparatur potentia actualiter agens et potentia actualiter non agens, negari non potest potentiam agentem esse perfectiorem quam potentiam non agentem, seu aliquid perfectionis inesse potentiae agenti quod ipsi non agenti deest. Atqui hoc est signum manifestum actionem realiter a substantia distingui. Ergo.

II^m ARG. Intellectiones, volitiones, sensationes, cum sint immanentes, considerari possunt active et passive. Non habetur distinctio realis inter actionem et passionem. Unde si intellectiones, volitiones, sensationes sunt realiter distinctae a natura in quantum sunt *passivae*, sunt etiam realiter distinctae in quantum sunt *activae*. Atqui, in quantum sunt passionem, distinguuntur a natura. Ergo.

PROB. MIN. Intellectiones, volitiones et sensationes, nobis superveniunt, substantia animae eadem manente. Atqui hoc est signum eas, ceu passionem, realiter ab anima distingui. Ergo intellectiones etc. ceu passionem realiter ab anima distinguuntur. Jamvero cum sit eadem ratio pro actionibus ceterarum causarum, dicendum est omnem actionem a causa distingui.

128. II^a PARS. *Vires realiter distinguuntur a substantia.*

1. Si quaestio *philosophice* inspicitur, varia proponuntur argumenta e quibus saltem major probabilitas hujusce sententiae colligitur. Sequens adduxisse sufficiat :

Potentiae quibus operatur anima, realiter distinguuntur inter se, et consequenter a substantia animae. Ergo a fortiori potentiae quibus operantur corpora.

PROB. ANT. Potentiae animae eliciunt operationes primo diversas, h. e. diversas quoad objectum formale seu rationem sub qua objectum materiale attingunt. Atqui tales potentiae realiter distinguuntur inter se et consequenter a substantia.

Prob. Min. Tribus modis : a) Potentia una non elicit nisi operationem unam, quae ad summum potest esse virtualiter multiplex sive aequivalere multis operationibus; nulla vero entitas elicit operationes diversas. b) Secus haberi videretur potentia una virtualiter multiplex penes quam esset libere virtutem exercere, modo prouti uni vi, modo uti alii vi aequivalet; sed hoc videtur inconueniens. c) Natura solet adhibere diversa principia immediata pro diversis functionibus. Sic specialia organa deputantur diversis functionibus vegetativis et sensitivis.

2. Si *theologice* inspicitur, certa esse apparet realis distinctio potentiae activae a natura, duplici argumento :

a) Primum supra fuit expositum n. 96. Accidentia enim panis et vini quae, consecratione peracta, remanent sine substantia, sunt causae efficientes modificationum organicarum. Ergo ante consecrationem erant hujuscemodi principium, et proinde omne corpus agit per vires a se distinctas.

b) Habitus per se infusi virtutum, puta fidei, spei, caritatis, sunt principium quo immediate producuntur actus supernaturales. Ergo probabiliter anima actus naturales per principia proxima operandi elicit.

ARTICULUS III.

DE CAUSALITATE FINALI.

§ 1. *Definitio et divisio finis.*

129. Notio finis. Ad eam tria spectant :

a) Finis sensu maxime lato dicitur bonum, ad cuius possessionem dirigitur res *quaevis*, vel ejus actio. — Sensu minus lato dicitur de bono, ad cuius acquisitionem dirigitur actio entis *cognoscitivi*. — Sensu strictiori restringitur ad bonum ab ente *intellectuali* appetitum. — Sensu strictissimo, ad bonum quod *propter se ab ente intellectuali* intenditur.

b) Res quae entia cognoscitiva perficere valet, prout in se inspicitur, et uti cognitioni nondum substat, dicitur *finis in*

actu primo remoto. — Idem bonum, quatenus cognitioni substat, dicitur *finis in actu primo proximo*. — Denique idem bonum, quatenus vel actu appetitur ab ente cognoscitivo, vel actu possidetur, dicitur *finis in actu secundo*. — Respectu entium non cognoscitivorum, non est distinguendum inter finem in actu primo remoto et in actu primo proximo; finis in potentia est id quod natum est ens perficere; in actu secundo est id quod actu illud perficit.

c) Bono quod est actu finis entis intelligentis, competit ratio causae respectu actus qui elicitur a voluntate, et respectu actuum ab ea imperatorum. Finis causalitas stat in eo quod ejus bonitas voluntatem movet et allicit ad ipsum actu volendum, volitione quae dicitur intentio finis, et ad imperandas actiones quibus comparetur vel possideatur. — Intentio dividitur in formalem, virtuales, habituales et interpretativam.

130. Divisio finis. 1. Finis *intrinsicus* et *extrinsicus* : a) Finis intrinsicus est bonum agenti intrinsicum ad quod ordinatur ejus actio; b) finis extrinsicus est bonum agenti extrinsicum, sive bonum alius entis, ad quod dirigitur illius actio.

2. Finis *operis* et finis *operantis*. Res aut actio potest esse nata procurare plura bona. Inter haec, bonum quod ab operante intelligente intenditur, vocatur finis operantis; ceteri fines, quos res aut actio per se aut per accidens procurat, dicuntur fines operis. Fines operis et operantis possunt esse eidem vel diversi; possunt esse intrinsici vel extrinseci agenti.

3. Finis-*qui*, finis-*cui*, finis-*quo*. a) Finis-*qui* (juxta alios finis-*cujus*), est bonum quod intenditur ab operante. — b) Finis-*cui* est illud, in cuius favorem finis-*qui* intenditur; patet finem-*cui* posse esse intendentem ipsum vel aliquid aliud. — c) Finis-*quo* est illud quo obtinetur finis-*qui* et finis-*cui*, sive est possessio finis intenti; vocatur etiam finis-*qui subjectivus*.

4. Finis *proximus*, *intermedius*, *ultimus*. a) Finis proximus est bonum, sive intrinsicum sive extrinsicum, quod immediate procuratur per actionem agentis; b) Finis intermedius est finis ad quem ordinatur finis proximus et qui ipse ordinatur ad fines superiores, sive qui inservit tamquam medium ad hos fines remotiores procurandos. — c) Finis ultimus ille est ad